

„ODRA”

(1945–1950)

Monografia czasopisma

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3830

Paweł Sarna

„ODRA”

(1945–1950)

Monografia czasopisma

Redaktor serii: Nauki Polityczne
Mariusz Kolczyński

Recenzent
Jerzy Jastrzębski

Spis treści

Wstęp	9
-----------------	---

Część pierwsza

Rozdział 1

Społeczno-polityczne tło działalności czasopisma i konteksty lokalne	17
W ofercie „Czytelnika”	17
Pośród ofert intelektualnych	19
W kampanii na rzecz Ziemi Odzyskanych	25

Rozdział 2

W poszukiwaniu ideowego rodowodu	31
Międzywojenna prasa i radio w Katowicach wobec regionalizmu	31
Radio	40
Powojenne katowickie środowisko literackie	43

Rozdział 3

Cenzura: ukryty nadawca	49
Dwugłos cenzorski	49
„Odra nie żyje dzisiejszą rzeczywistością”	52
Ostoja kosmopolityzmu i mętniactwa	59
„Odry” szaty żałobne	62
Sprawdziany politycznej poprawności	65

Część druga

Rozdział 1

Założenia metodologiczne badań własnych	73
---	----

Rozdział 2

Ogólna charakterystyka zawartości czasopisma	77
--	----

Część trzecia

Rozdział 1	
Bohaterowie powojnia	89
Bohater negatywny: szabrownik, bandyta, milicjant	89
Bohater pozytywny – autochton, osadnik	93
Niemiec – zły i dobry	99
„Odry” katolicyzm radykalny: od współdziałania do radykalnej krytyki	105
Rozdział 2	
Publicystyka historyczna: bohaterowie na nowe czasy	117
Bohaterowie dawni i nowi. Wspominając wielkich	117
Bohaterowie mniej znani	123

Część czwarta

Rozdział 1	
Polemiki	129
Z ostatniej strony, czasem petitem	129
Potyczka pierwsza – o Wasylewskiego, o Goetla	131
Pytania „Odry”: „Marksizm czy polski Zachód”?	136
Między literaturą a polityką	138
Rozdział 2	
W kręgu programów	145
Publicystyka społeczna	145
Publicystyka literacka	152

Część piąta

Rozdział 1	
Poezja. Między perspektywą a reprezentacją	181
Autorzy	183
Strategie poetyckie w pierwszym numerze	185
Tematyka wierszy w poszczególnych latach	189
„Nienadażanie” – temat wojny i okupacji	192
Rozdział 2	
Poezja Ziem Odzyskanych	205
Rozdział 3	
Wiersze nowej epoki	221
Rozdział 4	
(Nowe) „kopalnie i huty Śląska Czarnego”	227

Część szósta

Rozdział 1	
Proza. Pomiedzy redukcją a emancypacją szczegółu	241
Rozdział 2	
Proza z pierwszych stron	249
Rozdział 3	
Z innych stron. Potęga szczegółu	261
Zakończenie	271
Aneks	275
Bibliografia	279
Indeks osobowy	303
Summary	317
Zusammenfassung	319

Wstęp

Główne zamierzenie naukowe autora pracy koncentruje się na historii, roli czasopisma społeczno-kulturalnego „Odra” wydawanego w latach 1945–1950. Periodyk założyli publicyści i literaci skupieni wokół Wilhelma Szewczyka, ukazywał się w Katowicach najpierw jako dwutygodnik, a od 1946 roku – jako tygodnik. Materiał źródłowy jest bogaty i znaczący, „Odra” bowiem zdobyła pozycję jednego z największych pism społeczno-kulturalnych w powojennej Polsce.

Należy pamiętać, że wraz zakończeniem II wojny światowej podjęto starania mające na celu rekonstrukcję systemu prasowego, co dotyczyło także czasopism. Na ich łamach toczono najważniejsze dyskusje tamtego czasu, między innymi trwała wielka batalia o polską inteligencję i model kultury. Według Jerzego Myślińskiego, działalność czasopism społeczno-kulturalnych w realiach Polski pojałtańskiej jest fragmentem obszerniejszego tematu dotyczącego komunikowania się inteligencji, odgrywającej od XIX wieku w Polsce istotną rolę. Nie jest to tylko komunikowanie się w obrębie grupy, ale także w warunkach autorytarnego lub totalitarnego systemu politycznego. Relacje między władzami a inteligencją były specyficzne i częściowo dwukierunkowe¹. W taki sposób również autor niniejszej pracy sytuje działalność czasopisma „Odra”.

Podjęmowanie prac badawczych poświęconych czasopiśmiennictwu w ogóle, a w szczególności okresowi kilku lat po II wojnie światowej, w realiach nowego ładu pojałtańskiego, często postulują między innymi historycy literatury czy prasoznawcy. Znaczenie pism społeczno-kulturalnych jest szczególnie cenne, a ich wartości nie powinno się mierzyć tylko za pomocą tego jednego wskaźnika, jaki stanowi nakład. Bez nich nie sposób zrozumieć ani znaczenia przemian, jakie dokonały

¹ Zob. J. MYŚLIŃSKI: *Lata 1944–1948. W: Czasopisma społeczno-kulturalne w okresie PRL*. Red. U. JAKUBOWSKA. Warszawa 2012, s. 13–14.

się we współczesnej polskiej kulturze i różnych jej dziedzinach, ani głębokiej zmiany w światopoglądzie współczesnych Polaków.

Podstawowym celem, jaki obrał badacz, jest nakreślenie dziejów i charakterystyka działalności czasopisma „Odra”. Ważnym zadaniem piszącego dziś na temat tego periodyku założonego przez grupę publicystów i literatów, skupioną wokół Wilhelma Szewczyka, powinno być przedstawienie możliwie rozległego wyboru materiałów źródłowych.

Pomimo iż materiał źródłowy jest bogaty, nadal brakuje stosownej literatury przedmiotu. Nie powstała wcześniej osobna monografia na temat „Odry”, a jest ona niewątpliwie bardzo potrzebna. Przez kilka lat swego trwania „Odra” zdobyła pozycję jednego z liczących się pism społeczno-kulturalnych w powojennej Polsce. Polityka redakcji, a także pomoc ze strony licznych współpracowników sprawiły, że udało się jej utrzymać rangę ważnego czynnika opiniotwórczego nawet w końcowym okresie działania, gdy presja ze strony władz skutecznie wpływała na treść ukazujących się artykułów.

Metodologicznie projekt dotyczący roli i znaczenia czasopisma społeczno-kulturalnego „Odra” w latach 1945–1950 sytuuje się na styku literaturoznawstwa oraz medioznawstwa. Badanie problematyki tekstów wymaga zajęcia się kilkoma większymi kręgami problemowymi. Oto one.

Po pierwsze, publicystyka na łamach „Odry” i sylwetki założycieli czasopisma, przede wszystkim Wilhelma Szewczyka, wybitnego publicysty, pisarza, niemcoznawcy. Najważniejszą powstałą dotąd pracą na ten temat jest monografia Macieja Fica *Wilhelm Szewczyk (1916–1991). Śląski polityk i działacz społeczny*². Tematem, który należy zanalizować dokładnie ze względu na biografię Szewczyka, jest niewątpliwie problematyka historyczna, stosunek do tradycji narodowej, co łączy publicystykę Szewczyka z lat międzywojnia i okresu PRL. Problematyka historyczna zajmowała bardzo wiele miejsca na łamach pisma, co stało się częstym zarzutem wobec redaktorów „Odry”. Temat stosunków polsko-niemieckich był na jego łamach szczególnie drobiazgowo analizowany i ujmowany z uwzględnieniem najdawniejszych wydarzeń z jej historii³. Jedną z ambicji redaktorów „Odry” stało się ukształtowanie jej oblicza tak, aby pismo spostrzegane było jako zarazem rejestrujące i komentujące wszystko, co zaszło ważne w powojennych Niemczech. Publicyści „Odry” zwracali baczną uwagę na to, co działo się u naszych

² M. Fic: *Wilhelm Szewczyk (1916–1991). Śląski polityk i działacz społeczny*. Katowice 2007.

³ Jako badacza piśmiennictwa niemieckiego, sylwetkę redaktora naczelnego „Odry” przedstawił Michał Skop w monografii: *Literatura niemiecka w publicystyce Wilhelma Szewczyka*. Katowice 2016.

sąsiadów. Do stałych rubryk należały *Co robią Niemcy* (redagowana od trzeciego numeru przez Wilhelma Szewczyka) i *Kronika czeska* (ukazująca się też pod nazwą *Kronika czesko-słowacka*).

Po drugie, program kulturalny dla Ziemi Odzyskanych. W latach 1945–1947 zespół Szewczyka poczynił szczególne starania, by wywołać dyskusję o nim w całej prasie polskiej. Redakcja pisma starała się ukazać tereny zachodnie jako cechujące się ogromnym potencjałem. „Odra” skupiła wokół siebie zespół składający się z pisarzy, dziennikarzy, naukowców i w tym właśnie gronie znaleźli się ludzie obeznani w sprawach nie tylko Śląska, ale i całych Ziemi Zachodnich⁴. Z racji swych szerokich kompetencji zespół przyjął na siebie obowiązek roztoczenia opieki nad innymi środowiskami twórczymi. Podjęto również działania zmierzające do aktywizacji tychże środowisk. Celem nadrzędnym zespołu „Odry” było jak najpełniejsze uczestnictwo w ułożeniu i realizacji projektu, dzięki któremu obszar kraju ciągle jeszcze odizolowany od reszty ujawniłby w pełni swoje możliwości. Odkrywanie „stygmatu swojskości” i polskich korzeni zachodnich rubieży kraju było stałym elementem serii artykułów dotyczących działań, których podjęcia w dziedzinie kultury wymagali publicyści.

Akcja popularyzująca sprawę Ziemi Odzyskanych, jaką prowadziła grupa „Odry”, przejawiała się bardzo wyraźnie w dążeniu, by fakt ich powrotu do macierzy nie tylko wszedł na trwałe do literatury, lecz także by stał się jej żywym, powracającym tematem. Publicyści wielokrotnie ponawiali kierowane do pisarzy żądania o podjęcie tematyki zachodniej, domagali się artystycznego pogłębienia problemów. W obliczu zagrożenia odpływem ludzi pióra do centralnych ośrodków „Odra” stała się rzecznikiem publiczności, która oczekiwała na powieść o tematyce wiążącej się z historią i z obecnym życiem na Ziemiach Odzyskanych. Redakcja wystąpiła z zamówieniem skierowanym do literatów. Środowisko związane z Szewczykiem świadome było, że trzeba długiego czasu, aby tematyka zachodnia zdobyła zwolenników wśród pisarzy, by ukazały się pierwsze obszerniejsze dzieła literackie. Dlatego też przede wszystkim domagano się dokonań w formie reportażu. Problematykę Ziemi Odzyskanych „Odra” propagowała konsekwentnie jako jeden z wielkich tematów sztuki narodowej.

Po trzecie, program literacki „Odry” ujmowany w perspektywie przebudowy świadomości społecznej, wychowywania nowego obywatela

⁴ Literatura na temat Ziemi Zachodnich jest bardzo obszerna. Reprezentatywny wybór na ten temat zawiera praca Joanny SZYDŁOWSKIEJ: *Narracje pojałtańskiego Okcydentu. Literatura polska wobec pogranicza na przykładzie Warmii i Mazur (1945–1989)*. Olsztyn 2013.

itd.⁵. Ze szczególnym zaangażowaniem „Odra” nawiązywała polemiki między innymi z „Kuźnicą”, pismem pomyslanym od początku jako ofensywny organ myśli marksistowskiej, a przy tym tytułem znaczącym, o wyrazistym wizerunku na scenie ogólnopolskiej. W pierwszym numerze z 1947 roku redakcja dała upust swemu oburzeniu z powodu kryteriów, jakie stosowała „Kuźnica” w ocenie literatury. Zdaniem „Odry”, pismo to szeregowało pisarzy według klucza partyjnego, przedkładało walory ideologiczne nad czysto estetyczne w ustalaniu wartości dzieł literackich. Zespół Szewczyka z sympatią odnosił się do małych pism lokalnych. Powtarzano i akcentowano, że regionalizm nie oznacza bynajmniej zaściankowości, a wyznacznikiem wartości periodyku nie powinny być jedynie znane nazwiska publikujących autorów.

Na łamach „Odry” w opiniach samych jej redaktorów od początku zaznaczała się swoista dysproporcja pomiędzy publicystyką a prezentowanymi utworami literackimi. Zespół poczuwał się do konieczności wypełnienia przede wszystkim misji społecznej. Wszystkie inne zobowiązania musiały schodzić na plan dalszy. Redakcja dbała jednak, aby w miarę możliwości swe widoczne miejsce znalazły tu teksty literackie. W „Odrze” publikowali cenieni powszechnie twórcy, przede wszystkim ci, którzy z biegiem czasu coraz mocniej wpływali na kształt literatury i kultury polskiej: Tadeusz Różewicz, Tymoteusz Karpowicz, Wojciech Żukrowski. Odnaleźć można głośne nazwiska nie tylko polskich autorów. Zamieszczano przekłady utworów wybitnych przedstawicieli literatury światowej: Walta Whitmana, Jeana Cocteau, Edgara Lee Mastersa.

W latach 1948–1951 rozwój czasopiśmiennictwa lokalnego został niemal całkowicie zahamowany. Był to więc regres prasy lokalnej, który miał trwać do 1952 roku. Pośród pism skazanych wówczas na likwidację znalazła się również „Odra”. Tygodnik przestał ukazywać się 29 stycznia 1950 roku.

Ogromny wkład pracy zespołu Wilhelma Szewczyka i osobiste zaangażowanie redaktora naczelnego w utworzenie nowoczesnego periodyku zdecydowały o tym, że „Odra” stała się pismem wzorcowym, modelem, który znalazł przynajmniej po części swoją kontynuację. Planowane przeniesienie tygodnika z Katowic do Wrocławia zapewniające mu ciągłość trwania okazało się niemożliwe. Szansa wskrzeszenia „Odry” nadarzyła się dopiero w roku 1958, kiedy to właśnie we Wrocławiu zaczęto wydawać nowy tygodnik społeczno-kulturalny o tym tytule. Pismo ukazujące się do 1961 roku powstało z połączenia „Nowych

⁵ Koncepcję ideału Polaka i jej źródła analizuje Mariusz MAZUR: *Obraz nowego człowieka w propagandzie komunistycznej w okresie Polski Ludowej i PRL 1944–1956*. Lublin 2009.

Sygnarów” i pisma studenckiego „Poglądy”. Będąc trybuną środowiska literackiego i kulturalnego Ziemi Zachodnich, nawiązało do tradycji swej katowickiej poprzedniczki⁶. Rekonstrukcja tego modelu będzie jednym z wyników pracy badacza.

Przedstawiona rozprawa niewątpliwie dotyczy spuścizny o szczególnym znaczeniu. Problematyka ta rzadko jest przedmiotem zainteresowań naukowych badaczy, mimo że nie tylko literaturoznawcy, ale i prasoznawcy potwierdzają, że potrzebne są opracowania na wskazany temat. Końcowy efekt przyczynia się, w przekonaniu autora, do wypełnienia istniejącej luki.

⁶ Do tradycji katowickiej „Odry” odnosili się także twórcy miesięcznika społeczno-kulturalnego „Odra”, którego pierwszy numer ukazał się w marcu 1961 roku we Wrocławiu. Zob. *Od redakcji*. „Odra” 1961, nr 1, s. 5.

Indeks osobowy

- Abramowicz Zygmunt 79
Adamowski Marek 212
Adaszek Jerzy 51–53, 55, 57, 61, 67,
160, 191, 259
Adenauer Konrad 101
Adwentowicz Karol 45
Aga (?) 129–131, 138–139, 176
Andrzejewski Jerzy 138, 154, 155,
196, 252
Antoni Pustelnik św. 189
Antoniewicz Jerzy 78
Aragon Louis 68, 184
AWK (Adam Ważyk) 132, 134, 289

B. (?) – 263, 289
Baczyński Krzysztof Kamil 192,
195, 198
Balcerzan Edward 19, 21, 22, 182,
185, 198, 289
Balicki Stefan 234, 279
Baliński Stanisław 193
Banach M. 106, 279
Banasiowa Teresa 36, 289
Banaszkiwicz-Zygmunt Edyta 34,
296
Barbara św. 232, 237
Baranowicz Jan (właśc. Jan Baran)
35, 37, 44, 78, 160, 162, 165, 166,
169, 183, 185, 186, 189, 193, 194,
206, 214, 220, 221, 224, 228,
233–237, 274, 280
Barciak Antoni 31, 274, 291, 296

Barowa Irena 119, 120, 280
Bartelski Lesław Marian 195, 289
Bates John M. 289
Baumgardten Aleksander 44, 47, 120,
160, 166, 169, 183, 195, 198, 203,
224, 234, 236, 243, 265, 273, 280
Bazielich Wiktor 124, 125, 280
Bażow Paweł 243
Bąk Wojciech 138, 153, 174, 183,
193, 200, 280
Bechczyc-Rudnicka Maria 246
Beck Józef 60
Bednorz Zbyszko 44, 47, 55, 78, 89,
136, 138, 145, 146, 151, 153, 156,
173, 176–178, 183, 198, 243, 251,
252, 280, 289, 314
Beneš Edvard 243
Bereta Katarzyna 245, 289
Berger Jan 59
Berman Jakub 20, 58, 161, 289
Bębniak Grzegorz 43, 188, 289
Białecki Tadeusz 25, 289
Bielawska Sylwia 214, 289, 301
Bielecka-Kasprowiczowa Maria 194
Bielicki Marian Leon 255, 289
Bieliniński Wissarion 119
Bierut Bolesław 23, 109, 152, 161,
190, 192, 224, 234, 292
Biliszczuk Jan 210, 289
Blidy Monika 69, 290
Błachut Władysław 80, 116, 126,
280

- Błasiak Wojciech 170, 297
Błaszczak-Wacławik Mirosława 170, 297
Bobelak Kazimierz 168
Bocheński Jacek 141
Bodnicki Władysław 243, 247
Bogusławski Wilhelm 124
Bomas Piotr 80
Bonczyk Norbert 168
Boniecka Maria 155
Borejsza Jerzy (właśc. Benjamin Goldberg) 17, 18, 20, 23, 46, 69, 77, 141, 142, 290, 294
Borkowicz Leonard 155
Boronowski Tadeusz (Hierowski Zdzisław) 94, 95, 118, 149, 280
Borowik Józef 80
Borowski Tadeusz 141, 176, 262
Botew Christo 184
Boy-Żeleński Tadeusz 42
Bożek Arka (właśc. Bożek Arkadiusz) 94, 110
Brandys Kazimierz 140, 290
Bratny Roman (właśc. Roman Mularczyk) 183, 184, 221, 222, 280
Braun Andrzej 141, 209
Brecht Bertold 184
Breza Tadeusz 174
Brėzan Jurij 190, 280
Broniewski Władysław 193, 201, 223
Bronikowska Zofia 273
Broszkiewicz Stanisław 183, 206, 217, 225, 273, 280
Browarny Wojciech 24, 159, 208, 209, 257, 290
Brożek Ludwik 35, 37, 123, 280
Brummett Barry 181, 290
Brutus 20, 93, 218, 280
Brzeska Wanda 80
Brzoza Jan (właśc. Józef Worobiec) 44, 57, 64, 66, 132–134, 156, 169, 183, 243, 252–254, 280, 289, 291
Brzym Jacek (Szewczyk Wilhelm) 100, 139, 202, 280, 282
Bubiennow Michał 243
Budrowska Kamila 51, 272, 290
Budyh Leszek 210, 289
Bukowiecka-Kruszona Natalia 105, 122, 245, 280, 283
Bukowski Andrzej 80, 219
Bułakowska Jadwiga 67, 281
Bułhak Jan 152, 219, 256
Bunsch Adam 164, 38
Bunsch Karol 177, 178
Burdecki Feliks 131–134, 283
Burke Kenneth 75, 181, 182, 290
Burke Peter 117
Burkiewicz Łukasz 122, 299
Buszman-Szklarska Maria 32, 266, 290
Butryńczuk Bogdan 77, 79, 85, 122, 165, 183, 243, 280
Byrnes James Francis 29, 66, 100, 113, 255
Caldwell Erskine 243
Čapek Karel 243
Centkiewicz Czesław 80
Chałasiński Józef 20, 290, 295
Chłap-Nowakowa Justyna 198, 290
Chmielnicki Stefan 205
Chojnowski Zbigniew 124, 159, 290, 296, 299
Chopin Fryderyk 117, 122, 123, 206, 209, 281, 283, 285, 286, 301
Chrobry Bolesław 36, 80, 90, 146, 177, 178, 206, 225, 246, 256, 280, 281
Churchill Winston 60, 200
Cichowski Erwin 60, 80
Ciećwierz Mieczysław 46, 50, 290
Čivrný Lumír 67
Cocteau Jean 12
Conrad Joseph (właśc. Józef Teodor Konrad Korzeniowski) 21, 176
Cuber Marta 263, 290
Czachowska Jadwiga 246, 302
Czajka Stefania 200, 243
Czajka-Stachowicz Izabela 43

- Czarny Bogusław 51, 290
Czartowski Adam 122, 281
Czerkawska Maryla 183, 206, 210, 211, 281
Czerni Józef 206
Czernicka Paulina 122, 281
Czernik Stanisław 37, 38, 160, 175, 183, 194, 203, 213, 281, 290
Czeszko Bohdan 141

Damrot Konstanty 168
Dauksza Agnieszka 262, 290
Dawidowicz Aneta 32, 300
Dąbrowska Danuta 289
Dąbrowska Maria 21, 42, 141
Dąbrowski Jan Henryk 124
Dembicki Zdzisław 91, 92, 281
Demel Kazimierz 80
Derkacz Antoni (Twardowski Jan) 183, 197, 252, 281
Dijk Teun van 74, 292
Długosz Jan 124, 172, 284
Doboszyński Adam 47
Dobraczyński Jan 176, 177, 243
Dobrowolski Antoni 80
Dobrowolski Stanisław Ryszard 132
Dobrowolski Tadeusz 35
Domeradcki Włodzimierz 224
Domke Radosław 26–30, 196, 218, 291
Drda Jan 68
Drewnowski Tadeusz 22, 244–246, 267, 291
Drobner M. 173
Drwal Karolina 33, 34, 291
Drygalski Jerzy 26, 291
Dubiel Paweł 73, 301
Duczmal Małgorzata 124, 291
Dudek Adriana 258, 291
Dudek Antoni 115
Dudek Przemysław 212
Dudycz Andrzej 125, 300
Dukić Ante 184
Dunarowski Władysław (właśc. Władysław Dudek) 243
Duszek Anna 75, 291
Dygacz Adolf 273
Dyगत Stanisław 155
Dzieduszycki Wojciech 79
Dzierzowska Anna 208, 293
Dzimicz Brunon 80
Dziurok Adam 47, 93, 95, 149, 301

Elektorowicz Leszek (właśc. Lesław Witeszczak) 183
Éluard Paul (właśc. Eugène Émile Paul Grindel) 68, 184
Eminowicz Ludwik 213
Erenburg Ilija 184, 254

F. (?) 112, 281
Fallada Hans (właśc. Rudolf Ditzgen) 243
Farnik Ernest 37
Faryś Stefan 114
Fazan Mirosław 42–44, 177, 228, 273, 291, 297
Fenikowski Franciszek 80, 191, 206, 219, 281, 291
Feuchtwanger Lion (właśc. Jacob Arje) 243
Fic Maciej 10, 17, 22, 45, 46, 49–51, 67, 69, 70, 99–101, 109, 110, 119, 170, 188, 259, 271, 274, 289–291, 301, 302
Fiedler Arkady 80
Fierla Adolf 164, 230
Fijałkowska Barbara 20, 291
Fik Ignacy 168, 291
Fik Marta 23, 49, 176, 291
Filipowicz Kornel 243, 244, 261–263, 273, 281, 290
Fischer Ludwig 132
Fischler Ernst 184
Fischer Edward 80
Fitelberg Grzegorz 110
Fletcher John Gould 184
Flukowski Stefan 193, 206
Fornalczyk Feliks 253, 291
Forowicz Tadeusz 194

- Frasik Józef Andrzej 194, 196, 281
 Fredro Aleksander 45
 Frenkel Mieczysław 44, 169, 174, 243, 281
 Frings Joseph Richard 111
 Fromm Erich 245
 Fryde Ludwik 37, 291

 Gajcy Tadeusz 195
 Galen Clemens August von 111, 195
 Gałczyński Konstanty Ildefons 155
 Ganszyniec Ryszard 164, 295
 Gawrecki Drahoslav 243
 Gelbard Izabela (Stachowicz Izabela) 200
 Gerlich Marian Grzegorz 164, 292
 German Juliusz 273
 Gębik Władysław 164
 Gicgier Tadeusz 225, 281
 Gieba Kamila 253, 292
 Gierula Marian 25, 292
 Gil Franciszek 137, 155
 Gill Ann M. 74
 Gizewiusz Marcin 123, 124, 283, 290
 Glensk Joachim 27, 31, 32, 39, 292, 295, 296
 Głogowski Tomasz M. 274, 292
 Głowiński Michał 73, 190, 292
 Goban-Klas Tomasz 18, 26, 292
 Goetel Ferdynand 6, 131, 133–135, 172, 292, 295
 Goetz František 68
 Gojawiczyńska Pola (właśc. Apolonia Gojawiczyńska) 167, 168
 Goliński Leszek 116, 194, 206, 209, 219, 220, 281, 291, 292
 Gołasz Zbigniew 234, 301
 Gołba Kazimierz 38, 44, 118, 119, 126, 148, 164, 272, 281
 Gołębiowska Jadwiga 33, 291, 296, 298
 Gołubiew Antoni 80, 173, 176–178, 242, 243, 246, 280, 288
 Gomułka Władysław 24, 224
 Gosk Hanna 208, 241, 261, 267, 269, 290, 292
 Grabiec Jan 79
 Grabski Władysław Jan 80, 176–178
 Graszewicz Marek 23, 73, 293
 Grażyński Michał 39, 40, 41, 147, 299
 Greb Henryk (Jan Obuch) 194, 202
 Grochowski Adam 106, 107, 281
 Grochowski Grzegorz 74, 292
 Grodzicki August 46, 77, 148, 281
 Grosz Wiktor (właśc. Izaak Medres) 258
 Gruszkowski Henryk 194
 Grygolunas Jerzy 243, 244
 Gryz Ryszard 115
 Grzegorz Motyka 252, 297
 Grzonka Henryk 40, 42, 292

 H. (Zdzisław Hierowski?) 137, 256, 281
 Habielski Rafał 18, 20, 292
 Hadyna Stanisław 243, 244
 Hagedorn Hermann 184
 Halas František 62, 184
 Hanulanka Maria 273
 Hanusik Jan 274
 Hanzłówna Amalia I. 35
 Hauptmann Gerhart 103, 104, 281
 Helsztyński Stanisław 156, 178, 265, 281, 292
 Hemar Marian 58
 Henryk I Brodaty 121
 Henryk II Pobożny 121
 Henryk II Święty 256
 Hera Janina 51, 292
 Hertz Paweł 142
 Herz Kazimierz 146–148, 152, 281
 Heska-Kwaśniewicz Krystyna 17, 22, 37, 38, 44, 45, 47, 51, 55, 57, 64, 70, 162, 164, 169, 172, 185, 229, 266, 271, 292, 293
 Hierowski Zdzisław 28, 34, 35, 37, 38, 43–47, 54–57, 62, 64, 67, 68, 77, 79, 85, 94–96, 110, 111, 119, 121,

- 139, 142, 146, 148–151, 153–155,
161, 165–170, 172, 175, 176, 178,
185, 188, 193, 194, 227, 228, 230,
231, 272, 273, 281, 282, 293
- Hitler Adolf 103, 110, 111, 201, 252
- Hlond August 67, 106, 108, 110, 112,
122, 282, 293
- Hoesick Ferdynand 122
- Hofman Wlastimil (właśc. Vlastimil
Hofmann) 214
- Honigmann Georg 103
- Hordyński Jerzy 183, 191
- Horoszkiewicz Roman 80, 119, 139,
282
- Horzyca Wilam (właśc. Wilhelm
Henryk Hořitza) 45, 79, 185
- Hrubín František 185
- Hulewicz Witold 192, 194, 195, 282
- Hutnikiewicz Artur 203, 219, 295
- Imiela Emanuel 38, 168, 272
- Iwaszkiewicz Jarosław 21, 42, 57,
130
- Izdebski Zygmunt 110
- J.K. 94
- Jaczyński Stanisław 135, 293
- Jagiellonka Izabela 124, 291
- Jakubowska Urszula 9, 19, 101, 130,
290
- Janiczek Jan 195
- Jankowski Tadeusz 113, 282
- Janota Wojciech 17, 78, 100, 135,
152, 153, 172, 221, 249, 293, 300,
302
- Jarochowska Maria 92, 282
- Jaroń Jan Nikodem 168, 184
- Jarosławski Mieczysław 80
- Jarosz Dariusz 29, 30, 251, 253, 257,
293
- Jasiak Ksawery 114, 293
- Jasienica Paweł (właśc. Leon Lech
Beynar) 99, 282
- Jasiński Janusz 26, 293
- Jassem Michał 211, 282
- Jastrun Mieczysław 193
- Jastrzębiec-Kozłowski Czesław 243
- Jastrzębski Jerzy 4, 73, 293
- Jastrzębski Zdzisław 23, 294
- Jaworski Kazimierz Andrzej 183,
203, 206, 234, 282
- Jaworski Marek Adam 206, 234,
282
- Jesionowski Alfred 38, 167, 183, 230,
293
- Jeszke Jaromir 20, 293
- Jędraszczyk Ryszard 156, 183, 224,
225, 235, 282
- Jirásek Alois 243
- JM (Jędrzej Makosz) 66, 78, 223,
282
- Jochelson Andrzej 121, 282
- Jr (?) 69, 282
- Kaczmarek Ryszard 47, 93, 149, 301
- Kaestner Erich 185, 202, 282
- Kaganiec Małgorzata 33, 291, 296,
298
- Kajka Michał 160
- Kajtoch Jacek 223, 291
- Kajzerek Agata (zob. Lewański Julian)
81
- Kamieńska Anna 141
- Kamiński Bronisław 243
- Kamiński Marek Kazimierz 68, 293
- Kantyka Jan 121, 300
- Karpowicz Tymoteusz 12, 80, 156,
183, 206, 207, 218–220, 224, 225,
243, 247, 282, 312–314
- Kasprowicz Jan 184, 282
- Kasznica Stanisław 146
- Kawkówna Zdzisława 190
- Kenney Padraic 182, 208, 293
- Kerckhoff Susanne 185, 190
- Kętrzyński Wojciech 20, 294
- Ki (?) 130, 132, 140, 141, 143, 144,
282, 283
- Kierst Jerzy 194
- Kijonka Tadeusz 160, 274, 294
- Kipta Stanisław 60

- Kisiel Marian 168, 181, 229, 230, 294, 297
Kisielewski Stefan 141, 174, 294
Klimas-Błahutowa Maria 66, 223, 243–245, 273, 274, 283
Klimek Józef 67, 283
Kłak Tadeusz 181, 184, 294
Kobiela Ludwik 121, 283
Kochański Witold 111, 123, 124, 283
Kolbuszewski Jacek 23, 29, 73, 77, 146, 147, 150, 162, 293, 294
Koller Jerzy 99, 283
Kominek Bolesław 69, 106
Konarski Stanisław 117, 124, 284
Konarski Szymon 124, 300
Koniusz Janusz 273
Kopernik Mikołaj 53, 206
Koprowski Jan 155, 160, 183, 206, 207, 210, 212, 213, 215, 216, 221, 224, 243, 278, 283, 294
Kora (Szewczyk Wilhelm) 137, 142, 283
Koraszewski Bronisław
Korfanty Józef 118
Korfanty Karolina 118
Korfanty Wojciech 38, 39, 40, 57, 117–119, 228, 229, 286, 287, 295
Kos Jerzy B. 213, 294
Kossakowska-Jarosz Krystyna 147, 228, 294
Kossak-Szczucka Zofia 147, 167, 168
Kostecki Tadeusz 235, 283
Kościuszko Tadeusz 117, 119, 120, 236, 279, 298, 299
Kott Jan 21, 130, 133, 135, 138, 139, 142, 143, 155, 175, 294
Kovačić Ivan 243
Kowalczyk Teofil 160, 183, 206, 208, 213, 225, 273, 283
Kowalenko Władysław 80
Kowalska Anna 43, 156, 243, 245, 246
Kowalski Jerzy 43
Kozikowski Edward 132, 153, 158–160, 183, 208, 213, 283, 294
Kozłowski Kazimierz 100
Kozłowski Marian 273, 283
Kozńiewski Kazimierz 17, 30, 65, 78, 138, 140–144, 186, 273, 283, 294
Kozewnikow Wadim 243
Krasucki Eryk 17, 155, 160, 161, 294
Krawczyk Andrzej 26, 27, 294
Krawczyk Stanisław 229, 294
Kretowicz Bronisław 60, 80, 243
Kristanova Evelina 21, 294
Król Bronisław 194, 202, 283
Król Józef 80
Kruszewski Wojciech 198, 294
Kruszyński Marcin 20, 21, 294
Krużyński Zorian 80
Krzyżanowski Lech 119, 302
Krzyżanowski Urban 80
Krzyżyk Danuta 172, 292
Kuberski Leszek 69, 298
Kubiak Tadeusz 141
Kubica Anna 37, 147, 298
Kubikowski Zbigniew 157, 294
Kubisz Paweł 38, 42, 68, 139, 140, 162, 165, 183, 193, 227, 228, 283
Kucharska-Zarzycka Danuta 273
Kucharski Jan 146, 273
Kuczyński Krzysztof A. 100
Kudliński Tadeusz 135
Kuglin Jan 249
Kulągowska Hanna 141
Kulesza Dariusz 241, 294
Kuncewicz Piotr 246, 294
Kunicki Wojciech 67, 294
Kunz Tomasz 181, 182, 295
Kupke Paweł (Szewczyk Wilhelm) 100
Kuroczka Katarzyna (Bereta Katarzyna) 44
Kuryluk Karol 23, 134, 137, 191, 302
Kwade Elżbieta 75, 242, 294
Kwapis Robert 62, 295
Kwaśniewski Jacek 26, 291
Kwiatkiewicz Aleksander 31, 39, 40, 295
Kwiatkowski Tadeusz 153, 173, 174, 194, 283

- Kwiecień Celestyn 42, 291, 293
Kydryński Juliusz 243
- Lachnitt Walerian 124, 160, 283
Laignel-Lavastine Alexandra 101, 295
Lam Andrzej 203, 219, 295
Langer František 68
Langer Maria 243
Ledwolorz Józef 61, 112, 115, 116, 283
Leliwa Jolanta 183, 206, 225, 283
Lem Stanisław 243, 244, 264, 265, 283, 297, 318, 320
Lenin Włodzimierz (właśc. Władimir Iljicz Uljanow) 60
Leo Krystyna 206
Lepszy Kazimierz 120
Lesczyński Michał 80
Lewandowski Czesław 20, 295
Lewandowski Jan F. 229, 295
Lewański Julian 49, 81, 85, 163–165, 283, 295
Lewis Sinclair Harry 243
Liberak Adam 273
Ligęza Józef 110, 139, 283
Ligoniowie (zob. Ligoń Juliusz, Ligoń Stanisław) 168
Ligoń Juliusz 168
Ligoń Stanisław 41, 42, 168, 273, 291
Linek Bernard 67, 145, 147, 149, 295, 299
Lipiński Jan 105, 106, 283
Lipska Ewa 261, 295
Lisiecka Alicja 221, 222, 295
Lompa Józef 117, 121, 124, 164, 283
Lovell Jerzy 183, 207
Lubosz Bolesław 35, 273, 274, 295
Lutman Roman 20, 110, 146–148, 272, 284
Lutomierski Marcin 134, 295
Lyszczyna Jacek 35, 43, 44, 266, 299
- Łakomy Ludwik 38, 178, 217, 243, 246, 256, 284
- Łapiński Zdzisław 192, 221, 299
Łączyńska Amelia 80
Łosoś Marian 114
Łukasiewicz Jacek (właśc. Jacek Peltelenz-Łukasiewicz) 181, 182, 189, 190, 205, 206, 208, 209, 219, 223, 228, 295
- Machejek Władysław 183, 206, 207, 221, 222, 284
Maciejewski Janusz 181, 295
Madajczyk Piotr 93, 145, 295
Madejski Jerzy 220, 295
Maj Ewa 32, 300
Majakowski Władimir 190
Majerová Marie (właśc. Marie Bartošová) 68
Majerski Paweł 274, 295
Majewski Leszek 194
Makosz Jędrzej 78, 114, 284
Malewska Hanna 107, 243, 246, 284, 300
Maliszewski Karol 207, 296
Małecki Arkadiusz 246, 296
Małolepszy Jan 114
Mandziuk Józef 121, 296
Marczak-Oborski Stanisław 225, 284
Marek Jiří 243
Margal Mariusz 30, 296
Markiewicz Henryk 129, 296
Marymont Izidor 51, 52, 55, 57, 63, 64
Masłoń Krzysztof 132, 296
Masters Edgar Lee 12
Maślanka Julian 74, 291
Mathesius Bohumil 68
Mayer Artur 130
Mazur Mariusz 12, 272, 296
Mazurek Stefania 55
Mazurkiewicz Marek 102
Mech Leszek 273
Męclewski Alojzy K. 244
Michałczyk Andrzej 67, 299
Michałowski Józef 80

- Michałowski Piotr 224, 289, 296
Michałowski S.A. 244
Mickiewicz Adam 86, 114, 191
Mielczarek Anna 31, 32, 39, 42, 296
Mielczarek Tomasz 18, 296
Mielczarek-Bober Anna (zob. Mielczarek Anna) 32, 34, 296
Mięguszowiecki Mścisław 80
Mikołajczak Małgorzata 24, 159, 163, 165, 228, 255, 290, 294, 296, 298
Mikulski Tadeusz 43, 80, 123, 284
Milik Karol 69, 106
Miloš Jirko 243
Miłanczówna Elżbieta 183, 206, 209, 210, 236, 237, 284
Miłaszewski Stanisław 195
Miłobędzka Barbara (Szewczyk Wilhelm) 100
Miłosz Czesław 193, 196
Miszewski Mieczysław 194, 206, 213, 284
Mitkowski Józef 124
Mokrosz Janusz 37, 147, 297, 301
Molier (właśc. Jean Baptiste Poquelin) 174, 280
Morcinek Gustaw 37, 38, 42, 44, 85, 110, 119, 153, 164, 165, 167–169, 173, 178, 230, 242–245, 249, 250, 263, 264, 281, 284, 289, 299
Moskal Jerzy 274
Mostowicz Arnold 154, 158, 284
Moussinac Léon 184
Mrozowski Waclaw 160, 183, 206, 216, 217, 243, 284, 296
Musielak Michał 151, 297
Musioł Paweł 32–38, 40, 43, 117, 123, 162, 163, 167, 185, 186, 280, 297, 301
Myszor Jerzy 114, 295
Myśliński Jerzy 9, 19, 21, 101, 130, 297
Nacht Józef (zob. Prutkowski Nacht Józef)
Naganowski Egon 210, 211, 220, 273, 284
Nałęcz Daria 22, 49, 50, 115, 292, 297
Nałkowska Zofia 242
Nanker (właśc. Jan Kołda) 121, 282, 286
Natanson Jacek 138, 214, 297
Natanson Wojciech 79, 214, 297
Nawka Antoni 243
Nawrocki Tomasz 148, 170, 297
Nawrocki Witold 31, 43–45, 67, 177, 227, 228, 273, 291, 293, 297
Nazor Vladimir 185
Neron 119, 246
Neyman Lech Karol 145, 146
Niejaki X (Surówka Bolesław) 53, 79, 174, 175, 284
Nieławicka Anna 183
Niesporek Katarzyna 230, 236, 297
Niesporek-Szamburska Bernadeta 172, 292
Niewiarowski Marian 243, 244
Nisiobęcka Aneta 249, 297
Nor A.C. (właśc. Josef Kaván) 62
Norwid Cyprian Kamil 250
Noszczak Bartłomiej 110, 297
Nowak-Dłużewski Juliusz 124, 125, 284
Nowowiejski Kazimierz 80
Obrzud Zdzisław 35, 173, 284
Ochab Edward 24
Odorkiewicz Edmund 126
Odyniec Antoni Edward 191
Ogień Jan 175, 284
Ogrodziński Wincenty 164, 295
Ogrodziński Władysław 80, 176
Okołowski Paweł 264, 297
Okoński Jerzy 69
Okoński Karol 116, 243, 285
Olbracht Ivan (właśc. Kamil Zeman) 68, 243
Olszewski Kazimierz 122, 123, 285
Ortotowski Waclaw 114

- Orzechowski Marian 96, 297
Oskar Kolberg (właśc. Henryk Oskar Kolberg) 165
Osmańczyk Edmund 37, 45, 68–80, 99, 104, 105, 155, 156, 162, 176, 185–188, 193, 207, 209, 227, 273, 285, 297, 299
Ostromęcki Bogdan 183, 194, 201, 285
Ostrowski Stanisław 183, 201, 285
Otton z Bambergu 218, 219, 287
Otwinowski Stefan 243
Ożóg Jan Bolesław 183, 193, 194, 196, 197, 202, 203, 206, 220, 285
- Paczkowski Andrzej 31, 32, 298
Paczoska Alicja 160, 298
Pajączkowski Franciszek 243
Pałys Piotr 69, 298
Pankowski Marian 183
Pannenkowa Irena 60
Papée Stefan 85, 123, 151, 161–163, 285
Papuga Jan 80, 155
Parnicki Teodor 177, 246
Paterowa Zofia 49, 50
Pauksza Eugeniusz 54, 79, 107, 122, 151, 156, 235, 242, 243, 245, 255, 285
Pawlikowska-Jasnorzewska Maria 197, 198, 285, 290
Pawłowiczowa Maria 35
Pawłowski Władysław 35
Pepliński Wiktor 18
Pertek Jerzy 80
PH (Hertz Paweł) 136, 298
Piasecki Bolesław 21, 57, 107, 108, 298
Piastowicz Stanisław 156, 169, 183, 223, 228, 235, 236, 285
Piechal Marian 183, 193, 197
Piekara Magdalena 245, 298
Pieradzka Krystyna 80
Pierzchała Jan 156, 183, 184, 206, 209, 217, 233, 274, 285, 302
- Pieter Józef 110
Piotrowicz Konrad 235
Pisarek Walery 73, 74, 76, 298, 300
Piskor Stanisław 274
Piskorski Czesław 243, 246
Pius XI (właśc. Ambrogio Damiano Achille Ratti) 111
Pius XII (właśc. Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli) 69, 106, 110, 111, 115, 171
Piwowarczyk Jan 142
Piwowski Edward 243
PK (Paweł Kupke, Wilhelm Szewczyk) 69, 212, 255, 259, 285
Platta Helena 206
Płaneta Paweł 75, 76, 298
Płaszczek Izidor 273
Podolczak Marta P. 256, 257, 298
Pogan Józef 169, 243, 245
Poniatowski Eugeniusz 125, 126, 285
Popiel Antoni 21, 120
Popiołek Kazimierz 47, 55, 68, 125, 126, 285
Popiołek Oswald Stefan 120, 298
Pośpiech Alfons 32
Preysing Konrad von 111
Prohazka Miro 185
Prokop Jan 73, 298
Prutkowski Nacht Józef (właśc. Józef Nacht) 45, 183, 191, 225, 226, 245, 284, 285
Przyboś Julian 23, 38, 134, 159, 161, 168, 175, 181, 193, 298
Przygodzka Krystyna 192, 196, 232, 285
Puget Wanda 120, 298
Pujmanová Marie (właśc. Marie Henerová) 62, 67, 243, 285
Putrament Jerzy 23, 189, 193, 298
Pyzik Zdzisław 90, 96, 285
- Quirini–Popławska Danuta 122, 299
Rabiega Józef 210, 289
Radziwiłłówna Barbara 246

- Rafałowska Barbara 259, 286
Ratajewski Jerzy 39, 298
Rechowicz Henryk 41, 299
Reiss Józef W. 285
Reychman Jan 68, 285
Řezáč Václav (właśc. Václav Voňavka)
62, 68
Ręgorowicz Ludwik 119, 285
Robliczek Juliusz 273
Rogala Jarosław 220, 243
Rogalski Aleksander 110, 111, 285,
286
Rokossowski Konstanty 66, 190
Rolicz Stanisław 80
Rolleczek Natalia 243, 265, 298
Rosenbaum Sebastian 36, 298
Rospond Stanisław 99, 138, 286
Rost Nico 243
Roszkowski Wojciech 106, 108
Rott Dariusz 35, 43, 44, 266, 299
Różewicz Tadeusz 12, 181–184, 198,
243, 244, 265, 267, 286, 290, 294,
318, 320
Rudziński Janusz 104, 299
Rumun Edward 39
Rusinský Milan 243
Ruszar Józef Maria 198, 294
Ruth-Buczowski Marian 243, 244
Rybicka Elżbieta 24, 159, 228, 290,
294
Rychliński Jerzy Bohdan 80, 243
Rydzewska Nina 243
Rymkiewicz Aleksander 183, 194,
201, 202, 206, 220, 286
Ryszka Józef pseud. Szczepon 243,
266, 267, 286
Saliński Stanisław 80
Sarna Paweł 3, 26, 31, 39, 42, 44, 85,
100, 102, 233, 274, 296, 299, 302,
317, 319
Saroyan William 243
Sawko Zygfryd 183, 206, 220, 286
Scheinpflugová Olga 243
Scherer Hans 243
Schnurre Wolfdietrich 243
Schumacher Kurt 104
Schwartz Heinrich 115, 116, 286
Sebyła Władysław 231, 299
Seghers Anna (właśc. Netty Reiling)
243
Seifert Jaroslav 68, 185
Semczyszyn Magdalena 26, 297
Serwański Edward 200, 201, 286
Siekierski Albin 274
Sikorski Tomasz 26, 297
Simonow Konstanty 259, 286
SK (?) 143, 286
Skiwski Jan Emil 131–135, 283
Skoneczny Stanisław 202, 286
Skop Michał 10, 101, 299, 301
Skoszkiewicz Janusz 80
Skowron Eryk 47, 64, 90, 93, 94, 97,
125, 146, 148, 151, 224, 234, 286
Skórecki Euzebiusz 274
Skórnicki Jerzy 223, 291
Słomkowska Alina 28, 299
Słotwiński Karol 51, 52, 59, 62–63
Smulski Jerzy 152, 192, 299
Snoch Bogdan 216, 299
Sokorski Włodzimierz 136
Sokół Tadeusz 183, 184, 203, 222,
228, 230, 286
Spáčil Jindřich 243
Spólna Anna 200, 299
Stabro Stanisław (właśc. Stanisław
Bryndza-Stabro) 195, 299
Stachowicz Izabela 243, 244
Staff Leopold 230
Stahl Włodzimierz 46
Stalin Józef (właśc. Iosif Wissarionowicz
Dżugaszwili) 60, 69, 190, 259
Stalmach Paweł 124
Stanik Stanisław 177, 300
Stawicz Edward 183, 198, 200, 286
Stępień Marian 140, 144, 222, 223,
300
Stępmowski Janusz 80, 247
Stopa Kajetan (zob. Wasylewski Sta-
nisław) 80

- Strauchold Grzegorz 24, 25, 77, 206, 299
- Struve Kai 67, 145, 295, 299
- Studencki Władysław 243
- Suchodolski Bogdan 151
- Sukertowa-Biedrawina Emilia 80
- Sulikowski Andrzej 246, 300
- Sulima Stefan (właśc. Władysław Ogrodziński) 80, 156
- Surówka Bolesław 79, 183
- Swinarski Artur Maria 206, 218, 286
- Szabatowski Ludwik 168
- Szafraniec Tadeusz (Wasylewski Stanisław) 124, 286
- Szałagan Alicja 246, 302
- Szcześniak Jolanta 44
- Szewczenko Taras 34
- Szewczyk Grażyna Barbara 78, 100, 167, 221, 249, 300
- Szewczyk Wilhelm 9, 10, 11, 12, 17, 22, 34–38, 40–50, 55–59, 63–65, 67–70, 77–80, 85, 97, 99–104, 109, 110, 113, 115, 116, 118, 121, 125, 135–137, 139, 141, 142, 153–160, 162, 166–173, 183, 185, 188, 190, 202, 206, 207, 210, 212, 216, 217, 221, 224, 227–229, 232, 236, 243–245, 249, 258, 259, 273, 274, 280, 286, 287, 289–291, 294, 297–301, 311, 312–314
- Szewczykowa Stefania 243, 245, 258
- Szkaradkówna Władysława 166, 183, 195, 225, 287
- Szołochow Michaił 243
- Szostan Jerzy 96, 287
- Szostok Patrycja (Szostok-Nowacka Patrycja) 74, 300
- Szramek Emil 167
- Sztaudynger Jan 183, 206, 214, 215, 287, 297, 300
- Sztaudynger-Kaliszewicz Anna 214, 300
- Szulc Wita 19, 20, 142–144, 173, 293, 300
- Szumilas Jerzy (Szewczyk Wilhelm) 100, 122, 155, 287
- Szutera Adam 67, 68, 287
- Szydłowska Joanna 11, 24, 26, 46, 80, 154–156, 220, 251, 300
- Szykowski Marian 118, 287
- Szyciczek Franciszek 126
- Ściążko Mateusz 43–44
- Śliwiok Józef 85, 299
- Świder Augustyn 168
- Świercz Piotr 32, 300
- Święch Jerzy 194–196, 300
- Targ Alojzy 32–34, 44, 47, 55, 68, 123, 266, 272, 287, 300
- Telega Stanisław 78, 79, 219, 243, 287
- Tetelowska Irena 73, 301
- Tichonow Wiaczesław 190
- Tołstoj Aleksiej 243
- Tomasiewicz Jarosław 32, 33, 37, 301
- Tomasik Wojciech 192, 221, 299
- Tomczyk Roman 125
- Torańska Teresa 50, 301
- Tracz Bogusław 233, 234, 301
- Turowicz Jerzy 131
- Tuwim Julian 54, 55, 189
- Tyc Teodor 168
- Tyczyna Pawło 184, 252
- Tymieniecki Stefan 42
- Tyrmand Leopold 176
- Tyszkiewicz Jakub 26, 301
- Tzara Tristan (właśc. Samuel Rosenstock) 68
- Ufnalewski Czesław 106, 287
- Umiński Władysław 80
- Urban Rafał 156, 243
- Urgacz Tadeusza 183, 224
- Ursyn Niemcewicz Julian 117, 125
- Wakar Andrzej 25, 289, 291
- Wallis Aleksander 23, 301
- Wanatowicz Maria Wanda 45, 301

- Wantuła Jan 68, 273
Wasilewski Marek Antoni 203, 287
Wasilewski Zygmunt 54, 55
Wasylewski Stanisław 6, 55, 80, 124, 131–135, 194, 280, 287, 289, 296, 302
Ważyk Adam (właśc. Adam Wagman) 23, 132, 133, 140
Wątor Adam 26, 297
Weber Henryk (Szewczyk Wilhelm) 100
Węcel Katarzyna 44
Węgrzyn Dariusz 28, 301
Whedbee Karen 74, 292
Whitman Walt 12
Widera Aleksander 41, 44, 45, 51, 56, 59, 60, 78, 104, 116, 166, 183, 221, 223, 228, 230, 232, 233, 243, 244, 281, 287, 299, 301
Wiechert Ernst 102, 103
Wieczorek Józef 32
Wieczorek Paweł 216, 217, 301
Wierzejewska Stefania 156
Wiktor Jan 90, 111, 125, 139, 243, 245, 287
Wilczek Stanisław 274
Wiliński Stanisław 80
Wilkoń Teresa 189, 221, 223, 225, 301
Wincenty Pstrowski 223, 234
Winkler-Augustowski Kazimierz (właśc. Kazimierz Maria de Winkler) 183, 210, 233, 287
Winter Jan 69, 301
Wionczek Mieczysław 156
Wirbitzky Wilhelm 119
Wirpsza Witold 155, 184, 206, 218, 219, 287
Wisz (Szewczyk Wilhelm) 78, 79, 102–104, 113, 130, 160, 202, 287
Wiśniewska Lidia 184, 293
Witkojc Mina 190, 287
Wojciech św. 122, 177, 293
Wojna Ryszard Henryk 137
Wojnowska Bożena 49, 291
Wolfowa Irena 78
Wolsza Tadeusz 132, 135, 301
Worcell Henryk (właśc. Tadeusz Kurtyka) 58, 59, 136, 137, 156, 242, 245, 256, 257, 287, 290, 298
Woroszyński Wiktor 141, 155, 184, 221–223, 288, 301
Woźniak-Łabieniec Marzena 21, 22, 57, 132
Woźniakowski Krzysztof 132
Woźniczka Zygmunt 45, 93, 119, 225, 293, 294
Wójcik Włodzimierz 233
Wryczan Krystyna 53, 60, 112, 113, 288
Wybicki Józef 117, 123, 284
Wyrzyński Andrzej 80, 243, 244, 273, 274
Wyka Kazimierz 34, 80, 99, 130, 288, 302
Wypler Jan 35, 37
Wyszyński Stefan 110, 297
Wzorek Anna 265, 302
WŻ (Wojciech Żukrowski?) 79, 136, 288
Zabawski Władysław 39
Zabierzewska Janina (zob. Zabierzewska-Żelechowska Janina)
Zabierzewska-Żelechowska Janina 38, 66, 160, 183, 217, 228, 236, 288
Zagórska-Nessel Krystyna 244, 302
Zagórski Jerzy 130, 192, 194–196, 243, 258, 288
Zaremba Jan Kazimierz 34–36, 38, 243, 247, 256, 302
Zaremba Marcin 89, 91, 250, 252
Zarzycka-Ręgorowiczowa Olga 168
Zawadzki Aleksander 45, 46, 95, 96
Zawieyski Jerzy 176
Zawiszewska Agata 73–75, 302
Zawodniak Mariusz 242, 302
Zby (Zbyszko Bednorz?) 91, 131, 137, 288
Zechenter Witold 183, 221

-
- Zegadłowicz Emil 168, 236
Zelenay Tadeusz 43, 183, 206, 208, 209, 288
Zieliński Eugeniusz 183, 206, 212, 288
Zieliński Władysław 121, 300
Ziemba Stanisław 47
Ziętek Jerzy 45, 110
Zydlar Mieczysław 80, 243
Zygmunt II August 246
- Żabicki Zbigniew 302, 139–141, 302
Żaryn Jan 146, 302
Żelechowski Włodzimierz 38, 44, 58, 66, 164, 183, 228, 230–232, 236, 273, 288, 299
- Żeromski Stefan 161, 162, 302
Żółciński Tadeusz Jerzy 223, 303
Żółkiewski Stefan 20, 131, 136, 140, 141, 143, 144, 302
Żukrowski Wojciech 12, 45, 79, 177, 178, 193, 194, 197, 201, 230, 243–245, 250, 251, 265, 266, 288, 302
- Żurawek Marian 121
Żylińska Jadwiga 80
Żymierski Michał 112
Żytomirski Eugeniusz 206

Paweł Sarna

“ODRA”

(1945–1950)

A monograph of the journal

Summary

This volume presents the history and role of “Odra”, a social-cultural journal founded by journalists and writers gathered around Wilhelm Szewczyk. The journal was published in Katowice in the years 1945–1950, first as a biweekly and since 1946, as a weekly.

The legacy of the journal is of particular value. Within a few years, it became one of the most important social-cultural periodicals in post-war Poland. This volume traces its development; it consists of six parts.

The first part presents the social and political background of the journal. In the years that followed World War Two, the social and cultural press was a major forum for discussion, in particular, for debates on culture. The most important debates of the time included the battle for the Polish intelligentsia, in which the “Odra” journal participated. Such disputes were, to a considerable extent, a substitute for political topics, that is, for problems which could not be explicitly addressed.

Journals that were published at that time had one thing in common: they were all subject to censorship. However, it must be remembered that censorship was merely a tool in the hands of the party. Because “Odra” was regarded as an oppositional journal, censors read it very closely. As a result of their intervention, the published versions of articles were sometimes quite remote from their original forms.

The second part of the volume presents the methodological assumptions of the project. The research comprises a quantitative analysis, that is, an analysis of the content, and a qualitative analysis of the material. In methodological terms, the study of the role and significance of the “Odra” journal in the years 1945–1950 is situated at the junction of literary studies and media studies.

The third part outlines the main characters of the narration. Protagonists of the “Odra” journal included indigenous inhabitants and settlers. Journalists stood up for those who were part of a community of suffering: harmed by bandits and the system, often rejected and pushed to the edge of the political and cultural life. In 1946, Zbyszko Bednorz, one of the regular collaborators

of the journal, wrote that in the awareness of Poles, the Western and Northern Territories still remained occupied and strange. In fact, for a long time, they continued to be explored and colonised. Moreover, they had a special place on the map of fear and terror because of the robberies by Soviet soldiers, the Citizens' Militia, and common bandits.

It was an intention of "Odra" editors to shape the journal in such a way so that it was perceived as both recording and commenting on all important events that took place in post-war Germany. The issue of Polish-German relations was analysed in particular detail, taking into consideration events of the most remote past. The most active commentator on the German problem was Wilhelm Szewczyk, the editor-in-chief, who wrote about post-war Germany and Polish-German relations in the column entitled *Co robią Niemcy?* [*What are the Germans doing?*]. The narration about Poland's western neighbour in the texts published in the *Co robią Niemcy?* series forms a recognisable pattern: it begins with a simple juxtaposition between "us" and "them" in the first post-war years; later, however, this opposition dissolves so that the division blurs, a change influenced to a considerable extent by the events in both German states and by the political course taken by the Polish authorities.

The book argues that an important asset of the journal was its programme, which is described and analysed in the fourth part of the volume. "Odra" drew from the national thought of the interwar period. However, it must be emphasised that it cannot be suspected of having supported nationalist causes.

Journalists of the "Odra" journal proposed a cultural programme for – to use the terminology of the time – the Recovered Territories. They were actively involved in polemics with *Kuźnica*, a journal promoting Marxist thought and an important title on the national scale.

A considerable part of the content of the journal was concerned with analyses of literary texts, which are discussed in the last two parts of the volume. "Odra" carried texts by widely respected writers, including those whose influence on the shape of Polish literature and culture was growing with time: Tadeusz Różewicz, Tymoteusz Karpowicz, and Stanisław Lem. Browsing through the issues of "Odra", one will easily notice that the literary themes and texts often directly corresponded with the content of articles which discussed other issues. Poetry and prose frequently functioned as illustrations of various problems addressed by journalists. "Odra" editors used this strategy, for instance, to raise the readers' interest in the problem of Polish-German and Polish-Czechoslovakian relations.

Historians of literature and media scholars often appeal for more research being done into the periodical press in general, and into the period immediately following World War Two in particular, when the new post-Yalta order was forming. Despite the abundance of source material, studies of the subject are scarce. So far, no special monograph devoted solely to the "Odra" journal has been published. It is hoped that the present volume will fill this gap.

Paweł Sarna

„ODRA“
(1945–1950)
Monografie der Zeitschrift

Zusammenfassung

In seiner Abhandlung konzentrierte sich der Verfasser darauf, die Geschichte und die Rolle der von den um Wilhelm Szewczyk gescharten Publizisten und Literaten gegründeten sozialkulturellen Zeitschrift „Odra“ (dt.: Oder) nachzuzeichnen. Das Periodikum erschien in Katowice zuerst als Halbmonatsschrift (1946–1950) und ab 1946 als Wochenzeitschrift. Die vorliegende Abhandlung betrifft den hochbedeutenden Nachlass; „Odra“ ist zwar innerhalb von einigen Jahren zu einer der wichtigsten sozialkulturellen Zeitschriften im Nachkriegspolen geworden.

Die Monografie besteht aus sechs Teilen. Der erste von ihnen schildert u.a. den sozialpolitischen Hintergrund der Tätigkeit des Periodikums. In den ersten Jahren nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs stellte sozialkulturelle Presse ein relevantes Diskussionsforum vor allem auf dem Gebiet der Auseinandersetzungen über Kultur dar. Eins der wichtigsten derzeitigen Diskussionsthemen war u.a. große Schlacht um polnische intellektuelle Elite, an der „Odra“ auch beteiligt war. Diese Polemiken sollten in hohem Maße die Auseinandersetzungen um politische Themen ersetzen, welche öffentlich durften nicht behandelt werden.

Alle damaligen Zeitschriften waren vom Zensurapparat abhängig. Es ist beachtenswert, dass die Zensur selbst lediglich ein von regierender Partei angewandtes Werkzeug war. Da „Odra“ als eine oppositionelle Zeitschrift betrachtet war, wurde sie von den Zensoren sehr aufmerksam überprüft. Wegen weitgehender Zensureingriffe wichen veröffentlichte Artikel mitunter stark von ursprünglichen Texten ab.

Der zweite Teil beinhaltet methodologische Voraussetzungen der eigenen quantitativen und qualitativen Forschungen des Verfassers. Methodologisch gesehen anbelangt das Forschungsprojekt zur Bedeutung der sozialkulturellen Zeitschrift „Odra“ in den Jahren 1945-1950 im Prinzip die Berührungsfäche zwischen Literaturwissenschaft und Medienwissenschaft.

Im dritten Teil stellt der Verfasser vor und schildert die Haupthelden der in der Zeitschrift zu veröffentlichten Texten. Zu positiven Helden von „Odra“

wurden Ansiedler und Autochthone. Die Publizisten traten für diejenigen ein, die vom Schicksal, Banditen oder politisches System benachteiligt und nicht selten an den Rand des politischen und kulturellen Lebens verstoßen wurden. Einer der Stammmitarbeiter der Zeitschrift „Odra“, Zbyszko Bednorz schrieb noch im Jahre 1946, dass westliche und nördliche Gebiete Polens im Bewusstsein der Polen immer noch nicht frei und fremd geblieben seien. Tatsächlich wurden sie noch sehr lange exploriert und kolonisiert. Diese Gebiete nahmen übrigens einen besonderen Platz auf geografischer Angstkarte ein in Anbetracht des hier von sowjetischen Soldaten, Milizionären und gewöhnlichen Banditen verübten Raubes.

Die Redakteure von „Odra“ hatten u.a. das Bestreben, über alle wichtigen Geschehnisse im Nachkriegsdeutschland in ihrem Periodikum zu berichten und sie zu kommentieren. Polnisch-deutsche Beziehungen waren dabei sehr detailliert analysiert und auf älteste Geschichtsereignisse bezogen. Der aktivste Kommentator von deutschen Sachen war der Chefredakteur, Wilhelm Szweczyk, der über das Nachkriegsdeutschland und polnisch-deutsche Beziehungen in der Rubrik *Was machen die Deutschen?* schrieb. Die den westlichen Nachbarn Polens betreffenden Feuilletons aus der Reihe *Was machen die Deutschen?* lassen ein deutliches Schema erkennen: von der Gegenüberstellung von „wir“ und „sie“ in den ersten Nachkriegsjahren bis zum Verwischen jeglicher Gegensätze, was nicht nur die Geschehnisse in beiden Ländern, sondern auch der von polnischen Behörden eingeschlagene politische Kurs wesentlich beeinflusst haben.

Von hohem Wert sind – so der Verfasser – die im vierten Teil geschilderten und besprochenen programmatischen Aspekte der Zeitschrift. „Odra“ schöpfte nämlich aus nationalen Gedanken der Zwischenkriegszeit. Es ist aber an der Stelle zu betonen, dass die Zeitschrift der Förderung von nationalistischen Ideen keineswegs beschuldigt werden kann.

Die mit „Odra“ verbundenen Publizisten haben für die, der damaligen Nomenklatur zufolge „Wiedergewonnenen Gebiete“ ein Kulturprogramm entwickelt. Besonders scharfe Polemiken werden von „Odra“ u.a. mit bedeutendem gesamtpolnischen Wochenschrift „Kuźnica“, dem offensiven Organ der marxistischen Gedanken geführt.

Ein wichtiges Element der Zeitschrift stellten Analysen der literarischen Texte dar, die zum Thema des fünften und sechsten Teil der vorliegenden Monografie werden. In „Odra“ veröffentlichten ihre Artikel allbekannte Autoren und insbesondere die, die polnische Literatur und Kultur mit der Zeit immer stärker prägenden: Tadeusz Różewicz, Tymoteusz Karpowicz oder Stanisław Lem. Bei der Lektüre von „Odra“ lässt sich unschwer erkennen, dass die hier zu präsentierte literarische Problematik und veröffentlichten Werke oftmals deutlich mit dem Inhalt der andere Themen angehenden Artikel im Einklang stehen. Gedichte und Prosawerke sind häufig geradezu eine Veranschaulichung von verschiedenen in der gegebenen Ausgabe von den Publizisten behandelten Problemen. Solche Methode wurde von den „Odra“-Redakteuren beispielsweise angewandt, um das Interesse der Leser an polnisch-deutschen und polnisch-tschechoslowakischen Beziehungen zu wecken.

Es wird von zahlreichen Literaturhistorikern und Zeitungswissenschaftlern häufig gefordert, die Forschungen zum Zeitschriftenwesen im allgemeinen und insbesondere zu den einige Jahre nach dem Zweiten Weltkrieg in der Wirklichkeit des Abkommens von Jalta erschienenen Zeitschriften anzustellen. Obwohl das Quellenmaterial sehr umfangreich ist, fehlte es immer noch an einschlägiger Fachliteratur. Da es früher keine richtige Monografie über „Odra“ entstanden worden ist, hofft der Verfasser, mit seiner Abhandlung diese Lücke füllen zu können.

Redaktor Małgorzata Poglódek
Projektant okładki i stron działowych Magdalena Starzyk
Redaktor techniczny Barbara Arenhövel
Korektor Marzena Marczyk
Łamanie Bogusław Chruściński

Copyright © 2019 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-3658-9
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3659-6
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
[e-mail: wydawnictwo.us.edu.pl](mailto:wydawnictwo.us.edu.pl)

Wydanie I. Ark. druk. 20,25. Ark wyd. 20,5. Papier
offset. III kl., 90 g. Cena 39,90 zł (+ w tym VAT)

Druk i oprawa: Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin